

▣ Hallinnoiva diakoni – Diakonian virka Lutherin Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä

Tiivistelmä

Martti Lutherin diakonin virkakäsityksen olennaisia piirteitä on löydettävissä Lutherin teoksessa *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selitys* (WA 26, 1–120). Luther määrittelee kommentaarin kolmannessa luvussa diakonin tehtävät. Tämä artikkeli on John N. Collinsilta vaikutteita saanut tutkimus, jossa diakonian tutkimuslähteitä tulkitaan tietoisena diakonian tutkimuserinteistä. *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selitys* on syntynyt Martti Lutherin vuosina 1527–1528 Wittenbergin yliopistossa pitämien luentojen koosteena. Teos pyrkii hahmottamaan uusitestamentillisen kirkollisen järjestyksen, käyttäen analogiaa Paavalin ajan ja kommentaarin kirjoitusajankohdan välillä. Tarkoitukseni on selvittää teoksessa ilmenevän diakonin viran funktio ja sijoittaa diakoni ekklesiologisen köyhienhoidon kokonaisuuteen siinä uudistetussa kirkossa, jonka näköaloja Luther hahmotteli *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä*.

Avainsanat: diakonian virka, reformaatio, köyhäinhoito, Martti Luther

Diakoni *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä*

Martti Lutherin Wittenbergissä vuosina 1527–1528 pitämien raamatuntutkimuksen luentojen aikaan reformaation käytännön köyhienhoitojärjestelmä oli vielä muotoutumassa. Köyhiä oli runsaasti ja paine köyhienhoidon järjestämiseksi oli suuri. Luentojen koosteena kirjoitettu *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selitys* sisältää tärkeitä reformaattorin varhaisia diakonin vir-

kateologisia kuvauksia, jotka antavat meille olennaisen näköalan tarkastella köyhienhoidon järjestämisen prosessia ja Lutherin ajatuksia tämän toteuttamiseksi. Teoksessa on luettavissa reformaattorin varhainen diakonian viran teologia. Virkateologian analyysi tarjoaa osaltaan mahdollisuuksia jäljittää hänen osuuttaan reformaation köyhienhoidossa, jonka vaikutukset Euroopassa ja erityisesti Pohjoismaissa ovat olleet kauaskantoisia.

Diakonian tutkimuksen kannalta mielenkiinnon kohteena Martti Lutherin *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä* on diakonian viran teologia. Se on kiinnostava erityisesti köyhienhoidon järjestämisen näkökulmasta. Ensimmäisen Timoteuskirjeen kolmannen luvun seurakuntapalvelijan virkaa koskevat kohdat olivat reformaattorille virkateologisesti keskeisiä.¹ Ensimmäisen Timoteuskirjeen kolmannen luvun selityksessä Luther tarkastelee piispan, papin ja diakonin virkoja käytännön kirkollisessa tehtäväkentässä. Hän määrittelee virkoihin kuuluvia tehtäviä sekä edellytyksiä virkoihin asetettävien henkilöiden henkisistä ja hengellisistä ominaisuuksista. Tässä yhteydessä Luther puhuu diakonin ja alidiakonin viroista, joiden alkuseurakunnallinen ”käyttötapa” oli hänen mukaansa kadonnut kauan aikaisemmin katolisessa kirkossa. Lutherin tarkoituksena ollut kirkon reformoiminen laajentuu teoksessa selvästi koskemaan myös diakonin viran käyttötappaa.

Alkuperäisen ”käyttötavan” selvittämisessä on muistettava, että 1900-luvun käsitystä diakoneista on värittänyt ajatus diakoniasta karitatiivisena työnä. Tällöin diakoni toimii nöyränä, jopa orjallisena ja uhrautuvana rakkautentekijänä. Tämä käsitys on uuden tutkimuksen valossa osoittautunut yksipuoliseksi. John N. Collinsin eksegeettisen tutkimuksen perusteella tiedämme, että varhaisessa kirkossa diakonilla oli monipuolisia, myös hallinnollisia, tehtäviä piispan alaisuudessa eikä diakonin tehtäviin tai heiltä vaadittaviin inhimillisiin ominaisuuksiin liittynyt erityistä karitatiivista luonnetta. (Collins, 1990; Malkavaara, 2015; Latvus, 2017).

Vakiintunut karitatiivinen diakoniakäsitys on nähtävissä myös Lutherin tutkimuksessa. Tämä näkyy erityisesti tutkijoiden tavassa viitata Lutherin yksittäisiin teksteihin. (Kansanaho & Hissa, 1979:35; Helosvuori ym., 2002:41; Latvus & Elenius, 2007:74–75; Arffman, 2008:52). Rakkaus ja rakkaudesta syntyvä toiminta on keskeistä Lutherin teologiassa (Mannermaa, 1992; Rautio, 2007), eikä tämän tutkimuksen tarkoituksena ole sulkea pois rakkauden laajaa kokonaisuutta Lutherin diakonin tehtäväkentässä. Hypoteesini kuitenkin on, että diakoni oli Lutherin teologiassa papin ja piispan virkojen palve-

luksessa työskennellyt hallinnollinen työntekijä, jonka tehtäviin ei kuulunut karitatiivista ulottuvuutta. Tätä olen käsitellyt artikkelissa Diakonian tutkimuksen aikakauskirjassa. (Hautala & Ryökäs, 2015).

Jotta saataisiin kattava kuva Lutherin diakonikäsityksestä, on aiheellista perehtyä hänen teostensa systemaattiseen analyysiin. Lutherin diakonikäsitystä tulkittaessa *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selitys* on harvoin käytetty lähde-teos. Suomenkielisessä diakonitutkimuksessa teos on lähes sivuutettuna jäänyt *Kirkon Baabelin vankeudesta* -teoksen diakoniviittausten ja Lutherin Tapaninpäivän saarnan varjoon ja ensimmäinen suomennos teoksesta on vielä julkaisematta. Kansainvälisessä diakoniatutkimuksessa on kiinnitetty huomio teoksen seuraavaan tekstikappaleeseen.

Iam sequitur de diaconis. 'Graves.' Diakoni fuerunt, qui etiam aliquando praedicaverunt. Ex Act.: 'constituerunt 7,' qui praecessent ecclesiae in providendis pauperibus et viduis. Illi diaconi etiam aliquando praedicavere ut Stephanus et admissi ad alia officia ecclesiae, quamquam sit providere pauperum et viduas praecipuum. Iste ritus iam diu exolevit. In ecclesia Pa-pistica: qui Evangelium legit, subdiaconus, distribution rerum et cura pauperum relegate ad hospitalia. Secundum rei veritatem debent esse caplani et cistae communes. Mihi magis placent, ut ostiarii haberent substantiam alendorum pauperum quam nos. Causam nuper dixi: quia omnium oculi in nos. Debent diaconi ecclesiae, qui debent subservire Episcopo et ad ejus consilium regere ecclesiam in externis rebus. (WA 26:59).

Niin tulee myös diakonien olla 'arvokkaita'. Diakonit olivat miehiä, jotka silloin tällöin myös saarnasivat. Me luemme Apt. [6. luvussa], että "he asettivat seitsemän miestä" vastaamaan seurakunnan köyhien ja leskien huolehtimisesta. Nuo diakonit ajoittain myös saarnasivat, kuten Stefanus teki ja heidät hyväksyttiin muihinkin seurakunnan tehtäviin, vaikka heidän pääasiallinen vastuunsa oli pitää huolta köyhistä ja leskistä. Tämä tapa on kauan sitten kadonnut. Paavillisessa kirkossa mies, joka lukee evankeliumia, on alidiakoni, varojen jakamisen ja köyhistä huolehtimisen on syrjäyttänyt *hospitalia*. Tämän mukaisesti totuus on se, että pitää olla kap-palaisia ja yleisiä varoja. Minä olen paljon mielyneempi siihen, että oven-vartijoilla on varaa ruokkia köyhiä kuin että meillä on. Minä mainitsin syyn hieman aiemmin: koska kaikkien silmät ovat kiinnittyneet meihin.

Seurakunnassa pitää olla diakoneja, joiden pitää palvella piispaa ja hänen neuvostaan hallita seurakunnan ulkonaisia asioita.²

Miten Luther katsoi diakonien ”seurakunnan köyhien ja leskien huolehtimisen” toteutuvan tämän tekstin perusteella? Tämä on artikkelini keskeinen tutkimustehtävä. Samoin kuin *Kirkon Baabelin vankeudesta* -teoksessa, Luther yhdistää tekstikappaleessa Paavalin alkutekstissä käyttämän *διάκονος* -termin Apostolien tekojen 6. luvun seurakuntapalvelijoiden tehtävään (WA 6:566–567). Tiedämme, että Apostolien teoissa kuvattujen seurakuntapalvelijoiden rinnastaminen diakoneihin on eksegeettisessä mielessä kiistanalainen, sillä kyseisessä kohdassa ei käytetä seurakuntapalvelijoista nimikettä *διάκονος*. Lutherille seurakuntapalvelijalle varatut tehtävät olivat diakonille tarkoitettuja tehtäviä. Hänen tarkoituksenaan oli palauttaa diakonian virka alkuseurakunnan esimerkin mukaisesti köyhienhoidon tehtäviin. (Gramzow, 2009:28–29).

Tulkintoja *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* diakonista

Luther antaa 1. Timoteuskirjeen eksegeesinsä pohjalta diakonin tehtävään asetettavalle henkilölle vaatimukset sekä henkisten ja hengellisten ominaisuuksien että maallisten taitojen suhteen. Toisekseen hän määrittelee diakonin tehtävän ja velvollisuudet. Kuitenkin on huomattavaa, että kattavaa Lutherin diakonin virkateologian tutkimusta *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* analyysin perusteella ei ole tehty.

Jeannine E. Olson on analysoinut Lutherin diakonikäsitystä teoksessaan ”Deacons and Deaconesses through the Centuries” (2005). Hän käyttää *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selitystä* toisena merkittävänä Luther-lähteenään. Olson siteeraa esittelemääni tekstikappaletta. Hän ei perusta tulkintansa alkukieliseen tekstiin, vaan hyödyntää Luther-sitaatissaan Elsie McKeen englanninkielistä käännöstä teoksessa ”Calvin on the Diaconate and Liturgical Almsgiving” (1984). Olson viittaa alkukieliseen sitaattiin, mutta ei tee siihen perustuvaa analyysia. Olson toteaa sitaatin perusteella Lutherin pitäneen diakonin virkaa arvossa, vaikkei hänen alun perin hahmottelemansa diakonin virka toteutunutkaan edes Wittenbergissä. (Olson, 2005:109). Tämän jälkeen hän ryhtyy kuvailemaan reformaation myöhemmän vaiheen köyhienhoidon

toteutumista väittäen Lutherin diakonille antaman kuvauksen toteutuneen Wittenbergin köyhienkassan kassanhoitajien työssä. (Olson, 2005:110).

Olson pohjaa tulkintaansa Lutherin *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* tekstikohtalle läheteoksenaan *Kirkon Baabelin vankeudesta*. Olson tulkitsee, että Lutherin tarkoituksena oli saada diakonit köyhäinhoidon tehtäviin, jotta papit ja piispat eivät saisi syytä vältellä rukousta, sanan tutkimista ja saarnaamista. (Olson, 2005:108). Lutherin diakonin kuvaus olisi siis ennen muuta papin ja piispan virkojen väärinkäytön kritiikkiä: piispan ja papin tärkein tehtävä on saarnavirka, jota Rooman kirkossa väheksyttiin antamalla piispoille ja papeille mahdollisuuksia verukkeisiin, kuten köyhienhoitoon. Olsonin esittämä tulkinta menee kuitenkin tarpeettoman pitkälle. Teoksessa *Kirkon Baabelin vankeudesta* Luther toteaa toisarvoisiksi tehtäviksi vain kirkonkellojen vihkimisen ja lasten konfirmoimisen. Hän ei mainitse muuallakaan teoksessa köyhäinhoitoa toisarvoiseksi työksi tai tekosyiksi. (WA 6:566). Olsonin käsitykset Lutherin diakonikäsityksen tematiikasta vaikuttavat jäävän yksipuoliseksi, mikä on nähtävissä myös *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* diakonin virkateologian tulkinnaissa.

Elsie McKee huomauttaa *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* tekstikohtaan viitaten, että Lutherin historialliseen diakonikäsitykseen kuului diakonin viran sekä liturginen että karitatiivinen tehtävä. Tässä McKee seuraa Gottfried Hammannia, jonka mukaan Luther halusi jopa yleisen pappeuden perusteella korottaa karitatiivisen työn saarnaviran rinnalle. (Hammann, 2003:192–194). McKeen mukaan diakoni oli Lutherille piispalle alistettu karitatiivisten veloitteiden toimittaja. Hän katsoo kuitenkin Lutherin tahtovan vapaaehtoisen lapeudentyön valtion tukemaksi tai olevan valmis jopa luovuttamaan ”ei-kirkolliselle” taholle, ovenvartijoille. (McKee 1984:119, 178). McKee ei vaikuta huomioivan, ettei ero maallisen ja hengellisen esivallan välillä ollut vielä Lutherin aikaan muotoutunut, joten termi ”valtio” on ongelmallinen ja tulkinta Lutherin tarkoituksesta siten harhaanjohtava. Lisäksi McKee jättää avoimeksi kysymyksen, miten diakonin tulisi reformaattorin mukaan hoitaa karitatiivista virkaansa.

Yhteistä Olsonin ja McKeen *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* diakonin viran tulkinnalle vaikuttaa olevan alkukielen analyysin puute ja muiden kyseisessä teoksessa ilmenevien diakonin viran kuvausten jättäminen huomiotta. Näin myös diakonin viran suhde pappeihin ja piispoihin jää puuttumaan.

Saksalainen tutkimus diakoniasta ja sosiaalietiikasta (Strohm, 1993; Ruddat & Schäfer, 2005; Strohm & Klein, 2004) sisältää useita viittauksia Lutherin alkuteoksiin, mutta ei ainoatakaan *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selitykseen*. Myös karitatiivisuuden liittämistä Lutherin diakonian virkaan on nähtävissä. (Strohm, 1993:12). Huomattavaa kuitenkin on, ettei näissä viitata diakoni -termin asiansyhteyksiin Lutherin alkuteksteissä, eikä Lutherin diakonin käyttötappaa tutkita tarkemmin.

”Praeesse” diakonin tehtäväkentässä

Lutherin diakonille käsittämän uusitamentillisen tehtävän selvittämiseksi on syytä analysoida tarvittavissa määrin tekstikappaleen alkukielen termistöä ja kielioppia. Etenen tekstikappaleen läpi analysoiden sitä pienemmissä osissa.

Iam sequitur de diaconis. 'Graves.' Diakoni fuerunt, qui etiam aliquando praedicaverunt. Ex Act.: 'constituerunt 7,' qui praeesent ecclesiae in providendis pauperibus et viduis. Illi diaconi etiam aliquando praedicavere ut Stephanus et admissi ad alia officia ecclesiae, quamquam sit providere paupers et viduas praecipuum. Iste ritus iam diu exolevit.

Niin tulee myös diakonien olla 'arvokkaita'. Diakonit olivat miehiä, jotka silloin tällöin myös saarnasivat. Me luemme Apt. [6. luvussa], että ”he asettivat seitsemän miestä” vastaamaan seurakunnan köyhien ja leskien huolehtimisesta. Nuo diakonit ajoittain myös saarnasivat, kuten Stefanus teki ja heidät hyväksyttiin muihinkin seurakunnan tehtäviin, vaikka heidän pääasiallinen vastuunsa oli pitää huolta köyhistä ja leskistä. Tämä tapa on kauan sitten kadonnut.

Luther lukee diakoneille merkityksen Paavalin ”arvokas”-termiin sisältyen. Luther tulkitsee köyhien ja leskien hoitamisen olleen diakonien työn keskiössä. Toisekseen alkukirkon diakonit toisinaan myös saarnasivat ja heitä hyödynnettiin myös muissa seurakunnan tehtävissä. Kappale muodostaa monitulkintaisen kokonaisuuden, josta löytyy aineksia toisistaan poikkeaville Lutherin diakonikäsityksen tulkinnoille. Tässä yhteydessä mielenkiinnon kohteena on diakonin viran tarkoitus seurakunnan köyhienhoidossa.

Ensimmäisessä lauseessa Luther tarkastelee 1. Timoteuskirjeen rinnakkaistekstinä Apostolien tekojen 6. lukua, jonka hän tulkitsee diakonin viran perustamisvaiheeksi ja systematisoi tässä kohdassa seurakuntapalvelijalle annetun vastualueen suhteessa seurakunnan palvelutehtävään.

Ex Act.: 'constituerunt 7,' qui praeessent ecclesiae in providendis pauperibus et viduis.

Me luemme Apt. [6. luvussa], että ”he asettivat seitsemän miestä” vastaamaan seurakunnan köyhien ja leskien huolehtimisesta.

Keskeinen sana lauseessa on ”praeessent”, jonka perusmuoto on ’praeesse’ (+ datiiivi): hallita jotakin, johtaa jotakin. Tässä yhteydessä verbi on monikon kolmannessa persoonassa ja viittaa seurakuntapalvelijoihin. Lutherin laajassa tuotannossa kyseinen verbi esiintyy eri taivutusmuodoissa 71 kertaa. Tässä esittelemäni *praeesse*-esiintymän lisäksi yksikään toinen esiintymä ei välittömästi liity diakoniin. Huomattakoon, että puhuessaan toisaalla piispanviran haltijasta perheensä päässä Luther liittää ”praeessen” perheensä tehtävään. (WA 26:520). *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä* verbi esiintyy myös toisen kerran, 5. luvussa, jossa Luther opettaa, miten yksinäisen lesken tulee ohjata sukulaisten lapsia. (WA 26:85). Tästä ymmärrämme, että ”praeesse”-verbin käyttö ihmisten johtamisen merkityksessä oli Lutherille tuttu ja kyseinen sanavalinta kuvaa hänen käsitystään diakonin tarkoituksesta.

Vastaavanlainen tapa käyttää verbiä ”praeesse” löytyy jo Justinos Marttyyrin tekstissä (1. Apologia:67), jossa ehtoollisen toimittaja eli ”veljien johtaja”, ”praeesse”-verbin luonnehtimalla tavalla, antaa diakoneille tehtäväksi jakaa ehtoollista messun osanottajille ja viedä ehtoollista myös poissaolijoille. Myös Luther tunsi tämän diakonien liturgisen käyttötavan, mikä käy ilmi muun muassa *Kirkon Baabelin vankeudesta* -teoksessa. (WA 6:506). Luther ei kuitenkaan ota teoksessa kantaa, onko tämä diakonin tehtävä oikea, hän vain toteaa esimerkin kautta ehtoollisen jakamisen olleen käytäntö varhaiskirkossa. Diakonien liturginen käyttötapa ei ole tutkimuksen kohteena tässä artikkelissa. Justinoksen jumalanpalvelusjärjestyksessä ”praeesse”-verbillä kuvataan siis messun johtajaa - ei siis häntä, joka varsinaisesti jakaa ehtoollisaineet vaan häntä, joka lähettää palvelijat työhönsä. Messun osanottajat saavat siis Kristuksen ruumiin ja veren diakonilta, eivät itseltään sakramentin toimittajalta.

Praesse-sanan käyttö kirkollisessa toiminnassa antaa kieliopillisen perusteen tulkita diakonin olevan Lutherille johtava luottamusmies, jonka tehtävä on toimia eräänlaisena huolehtimisen ja avustamisen ylimpänä vastuunkantajana. Justinoksella diakoni ”veljien johtajana” lähettää siunatut ehtoollisaineet jaettavaksi kirkkokansalle. Lutherilla diakoni on köyhäinhoidon ”praeesse”-verbillä kuvattu johtohenkilö, joka johtaa ja valvoo myöhempänä kuvattua varojen jakamisen ja köyhistä huolehtimisen tehtävää.

Luther toteaa, että alkuseurakunnan diakonien pääasiallinen vastuu (*providere*) oli pitää huolta köyhistä ja leskistä. Verbi *providere*, huolehtia, on tässä nominatiivissa, transitiiiviverbinä. Huolehtimisen objektina ovat köyhät (*paupers*) ja lesket (*viduas*), molemmat myös nominatiivissa. Sanamuoto ensinnäkin pitää sisällään tulkintamahdollisuuden, että diakonit itse hoitivat, diakonin viran perinteisen lukutavan mukaisesti, köyhiä ja leskiä. Kuitenkin toinen, kokonaisuuden perusteella todennäköisempi tulkinta on, että diakonien tuli huolehtia siitä, että tarvittavat henkilöt ylipäänsä hoitivat työtä köyhien ja leskien parissa. Diakonit toimivat itse työn organisaattoreina, ”praeesse”-tehtävässä. Myös edellä esitetty edellisen lauseen analyysi vahvistaa jälkimmäisen vaihtoehdon tarkoituksenmukaisemmaksi.

Tähän tehtävään Luther katsoo apostolin vaativan ”arvokkaita” eli persoonallisten ominaisuuksiensa perusteella kelpollisia miehiä, joilla on myös mahdollisuus hoitaa saarnatehtävää – olkoonkin, että tämä tapa on jo aikoja sitten kadonnut, yhdessä muiden diakonille tarkoitettujen seurakunnallisten tehtävien mukana. Diakonin muita tehtäviä ja mahdollista saarnatehtävää tarkastelen myöhemmässä luvussa. Tässä vaiheessa huomioitavaa on, että diakonin hallinnollisessa työssä karitatiivisten ominaisuuksien sijaan korostuvat ennemminkin kirjurin ja rahastonhoitajan taidot.

Alidiakonin tehtävät

Paul F. Bradshaw’n mukaan alidiakonin tehtävä kehittyi alkukirkossa tarpeesta saada diakoneille apulaisia vaatimaan köyhien ja leskien auttamistyöhön. Uuden testamentin mallin mukaan jokaiseen kaupunkiin asetettiin vain seitsemän diakonia, mutta heille asetetut tehtävät vaativat suurissa kaupungeissa apuvuimia. (Olson, 2005:38; Bradshaw, 2013:48). Luther puhuu *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä* alidiakonista ainoastaan tässä tekstikohdassa. Karitatiiviseen toimintaan liittyvät termit ”distribution rerum” (varojen jakaminen) ja ”cura

pauperum” (köyhistä huolehtiminen) esiintyvät tekstikappaleessa Lutherin puheessa nimenomaan alidiakoneista. Tekstikappaleessa Luther antaa alidiakonin kuvauksen, jossa huomio kiinnittyy alidiakonin ja hospitaalien suhteeseen.

In ecclesia Papistica: qui Evangelium legit, subdiaconus, distribution rerum et cura pauperum relegate ad hospitalia.

Paavillisessa kirkossa mies, joka lukee evankeliumia, on alidiakoni, varojen jakamisen ja köyhistä huolehtimisen on syrjäyttänyt *hospitalia*.

Luther tulkitsee käyttämänsä latinankielisen Raamatun, eli Vulgata -käännöksen jakeen 6:2 ”pöytäpalvelun” (”ministrare mensis”) varojen jakamiseksi ja leskistä huolehtimiseksi, käyttäen alkutekstiin kuulumatonta sanaa ”distributio”. Lutherin kritiikin kohteena on käytäntö, jossa *hospitalia* on ottanut alidiakoneilta ”distributio” -tehtävän ja siirtänyt alidiakonit liturgisiin tehtäviin tekstinlukijoiksi jumalanpalveluksiin. Lutherin diakonikäsityksen tutkimuksessa huomio vaikuttaisi kiinnittyvän enemmän käsitteeseen ”distributio”, joka koskee käytännön varojen jakamista, vieden huomion diakonin hallinnollisesta tehtävästä karitatiiviseen tehtävään.

Diakonian tutkimuksessa on aikaisemminkin kiinnitetty huomiota vastaavaan. John N. Collins kritisoi teoksessaan *Diakonia. Re-interpreting ancient sources* (1990) niitä englanninkielisiä Raamatun käännöksiä, jotka liittävät sanan ”distribution” Apostolien tekojen kuudennen luvun seurakuntapalvelijoiden ”pöytäpalvelun” tehtävän kuvaukseen, sillä ”distribution” liitetään englannin kielessä ruuan ja rahan jakamiseen. Alkuperäisen ”pöytäpalvelun” sisällöksi Collins tulkitsee sellaisen pöydästä pöytään palvelemisen, johon ei liity ruoan tarjoilua tai rahallista avustamista. Sen sijaan Luukkaan käyttämä abstrakti substantiivi tarkoittaa hänen mukaansa ennemminkin kokoontumisten järjestämistä ja jopa osallistumista rituaaleihin. (Collins, 1990:230–231). Huomattakoon tässä yhteydessä, että McKee ja Olson liittävät Lutherin tekstikappaleen englanninkieliseen käännökseen sanan ”distribution”: ”[T]he distribution of aid and the care of the poor are relegated to hospices *hospitalia*.”

Englannin kielen ”distribution” on alkukielen johdonmukainen käännös latinan ”distributiolle” ja se pitää sisällään nimenomaan käytännön aineellisten varojen jakamisen, tosin Lutherin intention mukaisesti. Myös lauseessa esiin tuleva ”cura” viittaa hoitotehtävään. Huomattavaa kuitenkin on, että

Luther liittää latinan kielen termit ”distributio” ja ”cura” alidiakonin tehtäväkuvaan, tässä vastakohtana evankeliumeiden lukemiselle jumalanpalveluksissa. Tällä karitatiiviseksi luonnehdittavalla toiminnalla Luther on ilmaissut nimenomaan alidiakonin työ- ja palvelumuodon, joka kuuluu hänen mukaansa kirkollisen tehtäväkentän kokonaisuuteen hospitaalien sijaan.

Lutherille keskeisempi verbi diakonin toiminnalle oli hänen edellisessä osassa käyttämänsä ”praesesse”, joka viittaa enemmän hallinnoimiseen ja ohjaamiseen kuin varsinaiseen käytännölliseen varojen ja ruuan köyhille jakamiseen ja hoitotehtävään. Hän puhuu erikseen diakonista hallinnollisena virkamiehenä siten, että mainitsee tekstikappaleessa alidiakonin vain köyhienhoidon käytännön työntekijänä ja avustusten jakajana, mahdollisesti juuri diakonien alaisuudessa. Olson mahdollisesti käsittää Lutherin alidiakoneihin asettaman tehtäväkuvauksen koskemaan koko diakonian virkaa, erittelemättä diakonin ja alidiakonin keskinäisiä velvollisuuksia.

Hospitaalilla Luther tarkoittaa varhaisia sairaiden ja köyhien hoitolaitoksia, jotka kehittyivät sydänkeskiajan Euroopassa ja 1200-luvulta alkaen yleensä kaupunkien raatien valvonnassa. (Arffman, 2007:24–25). Hospitaalit saivat reformaation myötä rahoitusta yhteisistä kassoista. Nyt Luther toteaa, että hospitaalit ovat syrjäyttäneet alidiakonille kuuluvat tehtävät. Hospitaali jopa näyttäisi tässä yhteydessä merkitsevän Lutherille tehtävää, joka on syntynyt diakonin viran etäännyttyä alkukirkollisesta käytännöstä. Alidiakoneille olisi varsinaisesti kuulunut varojen jakaminen, ”distributio” ja köyhien hoitaminen, ”cura”, toisin sanoen käytännön työ apua tarvitsevien parissa. Ne olivat paa-villisessa kirkossa siirretty hospitaaleihin, joissa vastuu näistä tehtävistä oli jäänyt toisten vastuulle. Alidiakonille jäi siten tehtäväksi lukea evankeliumitekstejä jumalanpalveluksissa, jota tehtävää Luther vastusti myös teoksessaan *Kirkon Baabelin vankeudesta*. (WA 6:566–567).

Alidiakoni ovenvartijana?

Välittömästi seuraavassa lauseessa Luther tekee edellisen yhteenvetona joh-topäätöksen:

Secundum rei veritatem debent esse caplani et cistae communes. Mihi magis placent, ut ostiarii haberent substantiam alendorum pauperum quam nos. Causam nuper dixi: quia omnium oculi in nos.

Tämän mukaisesti totuus on se, että pitää olla kappalaisia ja yleisiä varoja. Minä olen paljon mieltyneempi siihen, että ovenvartijoilla on varaa ruokkia köyhiä kuin että meillä on. Minä mainitsin synn hieman aiemmin, koska kaikkien silmät ovat kiinnittyneet meihin.

Diakonin ja alidiakonin virkojen väärinkäyttö oli siis aiheuttanut tarpeen kappalaisille ja yleisille varoille. Kappalaisten tarve oli noussut saarnaamisen jäätyä diakonien toimesta pois ja tehtävän surkastuttua vain evankeliumeiden lukemiseen jumalanpalveluksissa. On jopa mahdollista, että Luther puhui alidiakonista vain retorisena, jopa sarkastisena terminä. Tekstejä lukeva liturginen diakoni olisi ”vain” alidiakoni; varjo todellisesta diakonista, jonka tehtävänä oli organisoida köyhienhoitoa ja joskus myös jopa itse saarnata Stefanoksen, alkuperäiseksi katsotun diakonin esikuvan mukaisesti.

Yleisten varojen tarve nousi tarpeesta palkata ovenvartijoita hospitaaleihin, ”distributio et cura” -toimintaan. Wittenbergissä oli jo vuosia aiemmin (1522) järjestetty köyhäinkassajärjestelmä kaupungin raadin valvontaan. Vastaavia köyhäinkassajärjestelmiä perustettiin *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* kirjoitustahetkeen mennessä useisiin kaupunkeihin ja ne olivat yhä toiminnassa. Luther oli myös kirjoittanut ohjeen Leisnigin köyhienkassalle vuonna 1523. (Arffman, 2007:77–81; Jütte, 2004:82–84). Luther puhuikin tekstikappaleessa yhteisistä varoista, kirjaimellisesti ”yhteisistä kirstuista” (”cistae communes”), joka on suora viittaus köyhienkassoihin. Seurakunnalle kuului Lutherin alkuseurakuntakäsityksen mukaisesti köyhienhoidon tehtävä, nyt avustustoiminta oli siirtynyt hospitaaleille. Luther ei kuitenkaan vaikuta vaativan hospitaalijärjestelmän purkamista. Lutherin sanoma voidaan tulkita toiveeksi järjestää uudelleen sekä kirkollinen köyhienhoito että saarnavirka: yhteisillä varoilla ylläpidettäisiin hospitaaleja, joiden hallinnoiminen tulisi asettaa diakonien tehtäväksi ja aikaisemmin diakonille kuulunut virka saarnata tulisi järjestää kappalaisille.

Luther esittelee kokonaisuuteen nähden yllättävän ovenvartijan (ostriarius) ja hänen tehtävänsä. Teksti tekee eron ovenvartijoiden ja ”meidän” eli saarnaviranhaltijoiden välillä, joita Luther itsekin edusti. Ovenvartija olisi täten maallikko. Luther erottaa toisistaan maallikon ja virkaan vihityn tehtävän. Luther selostaa kommentaarin tässä luvussa hengellisen säädyn eli kirkollisten viranhaltijoiden, myös diakonien, vaatimuksia. Karitatiivisen työn tekijöiden, alidiakonien, ominaisuuksiksi hän jättää ovenvartijan eli maallikon tehtävät ja edellytykset. Ovenvartija on henkilö, joka laskee sisään apua tar-

vitsevat, tässä tapauksessa ilmeisesti köyhienhoitolaitoksen ovella, ja ruokkii köyhät. Ovenvartija on edellytyksiltään luotettava huolehtimaan ”distributio et cura” -toimijana. Luther on todennäköisesti tuntenut kirkollisen perinteen, jossa varhaiset diakonit palvelivat ovenvartijan tehtävissä, eikä alidiakonin rinnastaminen ovenvartijaan ole kaukaa haettu. (Pylvänäinen, 2017).

Oliko Lutherin tarkoituksena, että alidiakonit toimisivat avustusten jakajina hospitaaleissa tai ”diakonioissa”, eli vierasmajoissa? Tällöin olisi mahdollista, että alidiakonit toimisivat diakonia-rakennusten työntekijöinä, jonka tavan Luther tunsu. (Ryökäs & Tahvanainen, 2011:149). Alidiakoni olisi ”ovenvartija”, joka jakaa varoja hospitaaleissa, hoitaen näin karitatiivista tehtävää, diakonien toimiessa hallinnollisessa vastuussa. Tämä vaihtoehto on hyvin mahdollinen, kritisoihan Luther tekstikappaleessaan diakonien ja alidiakonien ajautumista köyhäinhoidon ulkopuolelle. Hospitaalit ja niissä työskentelevät ovenvartijat voisivatkin olla niitä ”ulkoisia asioita”, joita diakoni piispan palvelijana hallinnoi ja johtaa esimiehenä:

Debent diaconi ecclesiae, qui debent subservire Episcopo et ad ejus consilium regere ecclesiam in externis rebus.

Seurakunnassa pitää olla diakoneja, joiden pitää palvella piispaa ja hänen neuvostaan hallita seurakunnan ulkonaisia asioita.

Luther haluaa kehittää palvelevaa kirkkoa tehokkaammaksi köyhienhoidon kokonaisuudeksi. Välineenä tähän on virkojen oikea järjestäminen. Köyhienhoidon karitatiivinen osa, ”distributio et cura” kuuluu maallikolle: ovenvartijalle. Ovenvartija on osa seurakunnallista auttamistyötä, jota Luther ei halua luovuttaa muille toimitsijoille.

Diakoni ja saarnavirka

Diakonin ja alidiakonin merkittävä ero tulee ilmi suhteessa hengelliseen työhön. Diakonilla on oltava valmius saarnatehtävään, mitä ei tarvitse olla ovenvartijalla. Merkittävä huomion kohde liittyy tekstikappaleen lauseeseen:

Illi diaconi etiam aliquando praedicavere ut Stephanus et admissi ad alia officia ecclesiae, quamquam sit providere paupers et viduas praecipuum.

Nuo diakonit ajoittain myös saarnasivat, kuten Stefanus teki ja heidät hyväksyttiin muihinkin seurakunnan tehtäviin, vaikka heidän pääasiallinen vastuunsa oli pitää huolta köyhistä ja leskistä.

Luther tunsi varhaiskirkollisen tavan, jonka mukaan diakonit toimivat toisinaan saarnaajina. Viime vuosina on käyty keskustelua diakonista osana saarnavirkkaa. Esko Ryökäs on tarkastellut Diakonian tutkimus -aikakauskirjassa (2017) diakonien käyttämistä saarnatehtävissä. Hän on todennut, että vaikka diakoneja on käytetty saarnaajina, ei saarnaaminen ole koskaan kuulunut keskeisenä osana diakonin tehtäviin kirkon historiassa. (Ryökäs, 2017:47). Luther viittaa ensiksi esitellyssä tekstikappaleessa Pyhään Stefanokseen ja Apostolien tekojen kuudennen luvun seurakuntapalvelijoihin, jotka seurakunnan köyhien ja leskien hoivaamisen lisäksi toimivat saarnatehtävissä. Niinpä diakonilla tulee olla valmius saarnatehtävään. Tämä edellyttää diakoniksi nimittävän henkilön ominaisuuksien tutkimista piispojen tapaan.

Mikäli diakonille palautetaan saarnatehtävä, heistä tulisi Lutherin mainitsemia kappalaisia. Tämä näkemys on vahvistunut uudessa diakoniatutkimuksessa. Luterilaisen kirkon kehittyessä diakonille uskottiin saarnatehtäviä, jolloin vähitellen diakonin nimike käytännössä korvasi kappalaisen nimikkeen eräillä saksankielisillä alueilla. (Ryökäs, 2017:45). Mikäli tämä oli Lutherin tavoite *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä*, ei saarnaavan diakonin toteuttua enää tarvittaisi saarnaavia apupappeja, kappalaisia, vaan diakoni voi tarvittaessa toimia saarnaajana.

Luther liittää saarnaamisen diakoniin, mutta ei alidiakonin virkaan. Tässä kontekstissa näyttäisi selkeältä tulkita niin, että diakoni kuuluu hengelliseen säätyyn, mutta alidiakoni olisi maallikko, jonka tehtävään ei kuulu saarnaviralle asetetut kriteerit, vaan käytännön köyhien ja sairaiden hoitaminen, ”distributio et cura”. Edes nimike ”alidiakoni” ei ole välttämätön, vaan voitaisiin yhtä hyvin puhua ovenvartijoista tai suntioista. Tarkoituksena oli saada jakamisen tehtävä pois saarnaviran haltijoilta maallisen työn tekijöille.

Diakonit voitiin Lutherin tulkinnan mukaan asettaa myös toisenlaisiin tehtäviin kuin vastuunkantamiseen köyhistä ja leskistä. Tämä viittaa luonnollisesti ensinnäkin mainittuun saarnatehtävään, mutta myös tekstikappaleen viimeiseen osaan, jonka mukaan diakonien tulee ”hallita seurakunnan ulkoisia asioita” (*regere ecclesiam in externis rebus*).

”Ihmisjoukon esimies ja piispan taloudenhoitaja”

Aiemmin analysoimassani tekstikappaleessa Luther kuvaa ennen kaikkea diakonille kuuluvaa tehtäväkuvaa ja lisäksi hieman diakonille kuuluvia ominaisuuksia. Myöhemmin *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksessä* hän antaa diakonin tehtävään myös suoria ohjeita, jotka tuovat selkeän lisävalaistuksen Lutherin käsitykseen diakonista nimenomaan hallinnollisena johtajana. Ensimmäisen Timoteuskirjeen 3:10 selityksessä Luther toteaa:

Primum debent probari, multomagis Episcopi et doctores. Quomodo probentur? Qua proba? *Was Sie sind, konnen, thun.* Supra: Episcopus ab his, qui. *Die prob sthei drauff.* Ut requiratur testimonium eorum, qui cognoscunt eos, quia diaconus est curator populi et oeconomus Episcopi, debet .i. probari. (WA 26:60–61).

Diakoneja tulee koetella ensin. Sitäkin enemmän piispoja ja opettajia tulee koetella. Miten heitä pitää koetella ja millä kokeella? *Sen mukaan millaisia he ovat, mitä he osaavat tehdä ja mitä he tekevät.* Aiemmin me sanomme, että piispaa tulee koetella niiden jotka, jne. Koetinkivenä on suosituksen vaatiminen niiltä, jotka tuntevat heidät, koska diakoni on ihmisjoukon esimies ja piispan taloudenhoitaja.

Non imponit officius docendi diaconis nec virtutes Episcopi sed quae pertineant ad provisionem vel oeconomiam. Sint graves, non bilingues, non serant discordiam inter, sed apti ad concordandum, ad augendum concordiam, pacem et Episcopi laudem. (WA 26:61).

Hän [Paavali] ei aseta diakoneja opetuksen virkaan eikä piispan ominaisuuteen. Sen sijaan hän antaa heille vastuun hankinnoista tai taloudesta. Heidän pitää olla arvokkaita, ei takanapuhuvia. He eivät saa kylvää seurakunnassa eripuraa, vaan heidän pitää tuoda yhteisymmärrystä, lisätä sopu-sointua, rauhaa ja piispan mainetta.

Aikaisemmin tässä artikkelissa esitellyn hypoteesin mukaan Luther ei liitä diakoniin karitatiivisia ominaisuuksia eikä määrittele heidän virkaansa karitatiivisena työnä. *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* suoraan diakonia

koskevat Lutherin kannanotot vahvistavat tätä käsitystä. Edellä esitellyssä tekstissä ihmisjoukon esimiehen asema kuvaa kenties diakonin tehtävää ali-diakonien esimiehenä, sillä ilmaisu ”curator” viittaa ohjaamiseen. Diakoni tulee siis koetella esimiestaitojen ja taloudenhoitotaitojen varmistamiseksi.

Ilmaisun ”piispan taloudenhoitajana” voimme ymmärtää nimenomaan diakonin aseman virkamiehenä, jolle on uskottu tehtävä vastata tarvittavista varoista ja järjestää tarpeellisia hankintoja. Kohde jää avoimeksi, mutta sisältänee avustuksista huolehtimisen. Tähän viittaa se tosiasia, että käsitellessään kommentaarissaan piispan virkaa Luther selventää, ettei piispan tulisi käsitellä yhteisiä varoja, vaikka Uuden testamentin aikaan näin vaikuttaisi olleenkin. (WA 26:52). Yhteisistä varoista huolehtiminen olisi tämän mukaisesti diakonin tehtävä.

Luther mainitsee diakonin olevan piispan alamainen ja tämän kunnian ylläpitäjä, jonka on tyydyttävä palvelijan osaansa. Hengellisessä säädysssä on komentoketju, jossa alimpana ovat diakonit. Jumalan edessä kaikki viranhaltijat ovat tasavertaisessa asemassa, vaikka kirkollinen järjestys edellyttää ajallista hierarkiaa:

Sensus quandoquidem: diaconi sunt inferiores ordinis, inequalitas solet facere discordiam et bilingues sint, quia inferiores invident maioribus. Vult nuc Paulus hanc promissionem interponere et contentos reddere in sua sorte: Si non estis tam solennes et eodem officio quam Episcopi, sitis tamen contenti vestro ordine, non eritis inferiores coram deo Episcopis ut meliores. (WA 26:62).

Ajatus on: diakonit kuuluvat alempaan säätyyn, eriarvoisuus saa yleensä aikaan eripuraa ja mitä alempiarvoisempia he ovat, sitä enemmän he ovat kaksikielisiä. Paavali nyt haluaa lisätä väliin tämän lupauksen ja saattaa heidät tyytymään osaansa. ”Vaikkei teillä ole yhtä pyhiä tehtäviä kuin piispoilla, teidän pitää silti olla tyytyväisiä asemaanne. Jumalan edessä te ette ole alempana kuin piispat, ettekä ylempänä”.

Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen perusteella Luther alleviivaisi diakonin hallinnollista tehtävää ihmisjoukon esimiehenä ja piispan taloudenhoitajana. Diakoni oli viranhaltija, joka hallinnoi piispan varoja ja tällöin myös köyhien ja leskien elämän turvaamiseksi koottuja varoja. Varat ovat seurakunnallisia,

eivät maallisten viranomaisten hallussa. Näin ymmärretyn diakonin rinnalla alidiakoni ei olisi viranhaltija, vaan maallikko, ”ovenvartija”, diakonin alaisuudessa. Olivathan ”kaikkien silmät kiinnittyneet meihin”, eli viranhaltijoihin, pappeihin ja piispoihin. Siksi ”ovenvartijoilla” tulisi olla tarvittavat varat köyhille jaettavaksi; varojen järjestämistä varten tarvittaisiin diakoni, piispan taloudenhoitaja, joka ihmisjoukon esimiehenä, ”praeesse” -verbillä kuvaten, vastaa köyhien hoitamisesta. Tässä tekstissä diakonin hoitotyö tarkoittaa varojen hoitamista. Viranhaltijoina alidiakoneja ei tarvittu, ei edes työntekijöitä tällä nimikkeellä. Riitti, että oli kappalaisia ja yhteinen kassa varojenkeruuta varten.

Yhteenveto

Diakonian tutkimuskirjallisuudessa *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* latinankielisen alkutekstin analyysi näyttää jäävän jopa olemattomaksi. Tämän lisäksi esimerkiksi Jeannine Olson ja Elsie McKee eivät ota huomioon muita *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* diakonin viran kuvauksia, jotka liittävät diakonin viran laajempaan kirkolliseen viranhoidon ja tuovat valaistusta myös alidiakonin funktioon köyhienhoidon kokonaisuudessa.

Lutherin tavoitteena on saada köyhäinhoito ja avustusten jakaminen vahvasti seurakunnan toimialaksi siten, että diakoni toimii työalakohtaisena vastuunkantajana. Lutherin tarkoittamalla tavalla järjestetty diakoni voisi, hengellisen säädyn jäsenenä, tarvittaessa toteuttaa myös alkukirkon käytäntöä saarnaavasta diakonista ja viedä seurakunnilta tarpeen kappalaisiin, joiden tarve oli syntynyt juuri diakonien väärinkäytön vuoksi. Luther ei kuitenkaan vaatinut saarnaamisen palauttamista diakonille, sillä sitä varten on olemassa erityinen saarnavirka, papin virka, jonka diakoni omalla hallinnollisella työllään vapauttaa sanan palvelukseen. (Hautala & Ryökäs, 2015). Diakonin tulisi olla seurakunnan hallinnollinen virkamies, joka piispan alaisuudessa järjestää puitteet seurakunnalliselle varojen hoitamiseksi ja köyhienhoitotyölle. Luther asettaa diakonille saman aseman, mikä uuden tutkimuksen perusteella on kuulunut varhaiskirkon diakonille. Tätä näkemystä tukee *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* alkukielen analyysi.

Ensimmäisen Timoteuskirjeen selitys jatkaakin johdonmukaisesti *Kirkon Baabelin vankeudesta* -teoksen linjaa diakonin viran suhteen: kun *Kirkon Baabelin vankeuden* diakoni mahdollistaa auttamistyöllään papin keskittymisen

saarnavirkaan, korostuu tällä kertaa diakonin tehtävä piispan palvelijana. Tällöin diakoni omassa koetellussa ”arvokkuudessaan”, eli ammattitaidossaan, vapauttaa piispan taloushallinnon siteistä (ja rikastumisen houkutuksista) valvomaan seurakunnassa annettua opetusta ja pappien laatua. Huomioitavaa tietysti on, että Lutherin diakonin virkateologiassa on tapahtunut kehitystä *Kirkon Baabelin vankeuden* ja *Ensimmäisen Timoteuskirjeen selityksen* ajankohdientien välillä eikä yhteisen johtopäätöksen tekeminen näiden kahden teoksen pohjalta tee täyttä oikeutta Lutherin diakonikäsitteelle.

Varsinainen avustustyö, rakkaudentyö, kuuluu alidiakonille tai jollain toisella nimikkeellä kutsuttavalle työntekijälle. Tässä tehtävässä palveleva henkilö ei olisi tekstejä lukeva, paavillisen kirkon vääristävä liturginen alidiakoni, vaan ”ovenvartija”, joka jakaa avustuksia (”distributio”) ja auttaa (”cura”) köyhiä. Hänellä ei olisi kirkollisen viranhaltijan ordinaatiota, asemaa ja statusta, vaan diakonin hallinnoimat varat, joilla hoitaa apua tarvitsevia.

Luther ei tunnu pitävän diakonin virkaa yhtä muuttumattomana kuin papin tai piispan virkaa, vaan ymmärtää ja hyväksyy diakonin tehtävien kehittymisen. Ainoa selkeä muutosvaatimus koskee diakonin viran väärinkäyttöä liturgisena tekstinlukijana. Diakonin virka on Lutherille ilmeisen joustava: diakonin tehtäviä voidaan määritellä aikaan, paikkaan ja tarpeeseen soveltuvaksi, kunhan perustehtävä papin ja piispan alaisena, köyhien taloudellisesta avustamisesta vastaavana hallinnollisena virkamiehenä toteutuu. Näin diakoni papiston palvelijana toteuttaa Lutherin ihannekirkon, palvelevan kirkon, funktiota. Vähäosaisista piti huolehtia, sillä kaste toi samanarvoisuuden köyhillekin ja todellisen kristityn tuli auttaa apua tarvitsevia, eli ”tunnustaa evankeliumia suullaan ja käsillään”, lähimmäisenrakkauden vaatimuksesta. Tähän liittyy myös diakonin viran sosiaalisen funktion palauttaminen. (Schäfer & Herrmann, 2005: 49–50). Diakoni toimii siis saarnaviran tukena järjestäen köyhienhoidon, jonka rahoittamiseen Lutherin mukaan jokainen evankeliumin kuulija ja uskoja on velvollinen, sillä uskon Henki johdattaa kaikkeen Jumalan tahtoon ja rakkauteen veljiä kohtaan. (Arffman, 2008: 54, 63).

Kiitokset

Suuret kiitokset käännösavusta Juha Tahvanaiselle ja Timo Salmelalle.

Viitteet

1 1. Tim. 3:8–13: ”Myös seurakuntapalvelijoiden on oltava arvokkaita ja vilpittömiä. He eivät saa käyttää liikaa viiniä eivätkä tavoitella omaa hyötyään. Heidän tulee tuntea uskon salaisuus ja pitää omatuntonsa puhtaana. Myös heidät on ensin tutkittava, ja kun heidät on todettu moitteettomiksi, he saavat ryhtyä hoitamaan tehtävänsä. Samoin tulee naisten olla arvokkaita, eivätkä he saa puhua muista pahaa. Heidän on oltava raittiita ja kai-

kessa luotettavia. Seurakunnanpalvelijan on oltava yhden vaimon mies, ja hänen on pidettävä hyvää huolta lapsistaan ja perheväestään. Ne, jotka hoitavat virkansa hyvin, saavat arvostetun aseman ja voivat rohkeasti julistaa uskoa Kristukseen Jeesukseen.” (KR 1992) Uusi kirkkoraamattu suomentaa alkukielessä esiintyvän sanan ἄριστος seurakuntapalvelijaksi.

2 Käännös Timo Salmela ja Harri Hautala.

Lähteet

Luther, M. (1520). *De captivitate Babylonica ecclesiae praeludium*. WA 6, 497–573.

Luther, M. (1528). Annotetiones D.M. in Priorem epistolam ad Timotheum. WA 26, 1–120.

Kirjallisuus

Arffman, K. (2008). *Auttamisen vallankumous. Luterilaisuuden yritys ratkaista köyhyiden aiheuttamat ongelmat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Suomen Kirkkohistoriallinen Seura.

Barnett, J.M. (1995). *The Diaconate. A Full and Equal Order*. Harrisburg, Pennsylvania: Rev. ed. Trinity Press International.

Bradshaw, P. (2013). *Ministry and Ordination in the Third and Fourth Centuries. Rites of Ordination: Their history and theology*. Collegeville, Minnesota: Liturgical Press.

Collins, J.N. (1990). *Diakonia. Re-interpreting ancient sources*. New York: Oxford University Press.

Gramzow, C. (2009). *Diakonie in der Schule. Theoretische Einordnung und praktische Konsequenzen auf der Grundlage einer Evaluationsstudie*. Arbeiten zur Praktischen Theologie, Band 42. Leipzig: Evangelische Verlagsanstalt.

Hamann, G. (2003). *Die Geschichte der christlichen Diakonie. Praktizierte Nächstenliebe von der Antike bis zur Reformati-*

onszeit. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Hautala, H. & Ryökäs, E. (2015). Diakonit papiston palvelijoina Lutherilla. *Diakonian tutkimus*, 3/2015, 252–261.

Helosuuri, R. & Koskenvesa, E. & Niemelä, P. & Veikkola, J. (toim.). (2002). *Diakonian käsikirja*. Helsinki: Kirjapaja.

Justinos Marttyyri (150–154). Απολογία πρό- τη υπέρ χριστιανών προς Ἀντωνίνον τον Ἐυσεβή.

Jütte, T. (2004). Tendenzen öffentlicher Armenpflēge in der Frühen Neuzeit Europas und ihre weiter wirkenden Folgen. – T. Strohm, & M. Klein (toim.). *Die Entstehung einer sozialen Ordnung Europas. Band 1: Europäische Ordnungen zur Reform der Armenpflege im 16. Jahrhundert*, Heidelberg: Universitätsverlag Winter.

Kansanaho, E. & Hissa, P. I. (1979). *Palvelleva kirkko, Diakonian oppikirja*. Kolmas, uudistettu painos. Helsinki/Pieksämäki: Kirjaneliö.

Latvus, K. (2017). *Diaconia as care for the poor?*

- Critical perspectives on the development of caritative diaconia.* Kirkon tutkimuskeskuksen verkkojulkaisuja 53. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus.
- Latvus, K. & Elenius, A. (2007). *Auttamisen teologia.* Helsinki: Kirjapaja.
- Malkavaara, M. (2015). *Diakonia ja diakonivirka.* Suomen ev.-lut. kirkon julkaisuja 26. Helsinki: Suomen evankelis-luterilainen kirkko.
- Mannermaa, T. (1992). *Paralleleja. Lutherin teologia ja sen soveltaminen.* Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 182. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.
- McKee, E. (1984). *Calvin on the Diaconate and Liturgical Almsgiving.* Geneva: Librairie Droz.
- Olson, J. E. (2005). *Deacons and Deaconesses through the Centuries. Revised Edition of One Ministry, Many Roles.* Revised Edition. Saint Louis: Concordia Publishing House.
- Pitkäranta, R. (2001). *Suomi-latina-suomi-sanakirja.* Helsinki: WSOY.
- Pylvänäinen, P. (2017). *Agents in Liturgy, Charity and Communication: The Tasks of Female Deacons in the Apostolic Constitutions.* Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Raunio, A. (2007). *Järki, usko ja lähimmäisen hyvä. Tutkimus luterilaisen etiikan ja diakonian teologian perusteista.* Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran julkaisuja 252. Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura.
- Ruddat, G. & Schäfer, G. K. (2005). *Diakonisches Kompendium.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Ryökäs, E. (2017). Diakonit ja saarna. *Diakonian tutkimus*, 1/2017, 36–53.
- Ryökäs, E. & Tahvanainen, J. (2011). Diakonia paikkana – keskiajan ja Lutherin 'diakonia' – käsityksestä. *Diakonian tutkimus*, 2/2011, 145–163.
- Schäfer, G. K. & Herrmann, V. (2005). Geschichtliche Entwicklungen der Diakonie. – G. Ruddat & G. K. Schäfer (toim.). *Diakonisches Kompendium.* Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 36–67.
- Strohm, T. (1993). *Diakonie und Sozialethik. Beiträge zur sozialen Verantwortung der Kirche.* Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Strohm, T. & Klein, M. (toim.) (2004). *Die Entstehung einer sozialen Ordnung Europas. Band 1: Europäische Ordnungen zur Reform der Armenpflege im 16. Jahrhundert.* Heidelberg: Universitätsverlag Winter.